

in oorlogen worden betrokken. In dat verband maakt Erasmus herhaaldelijk opmerkingen die tegen de achtergrond van de *Julius exclusus*-satire op zijn minst opvallend zijn, al verzekert Erasmus de lezer stellig dat hij nergens en nooit iemand persoonlijk op het oog heeft, want hij heeft het over zaken, niet over mensen, waarna hij bovendien nog even de hoop uitspreekt dat niemand de schoen past.

Maar toch, om even een paar voorbeelden van de bedoelde toespelingen bij elkaar te halen: 'Niemand is minder bisschoppelijk dan zij die temidden der bisschopen de hoogste rang bekleden', waarmee toch niets anders dan pausen kunnen worden bedoeld. Voor alle zekerheid merkt Erasmus op dat er op dat moment, zeg 1515, niemand was die aan die kritische notie voldeed; allicht niet, want dan zou de toenmalige paus Leo X Erasmus niet zo welwillend hebben bejegend.⁵⁸) Wat verderop behandelt Erasmus de negatieve inhoud van goed ogende *sileni*, waarin niets anders dan tirannen en andere onheilbrengers schuilgaan. Daarbij zinspeelt Erasmus wellicht op Julius II, waar hij bij voorbeeld opmerkt: 'Maar maak de Silenus open en je zult niets anders vinden dan een soldaat, een handelaar, en tenslotte een despoot, en je zult concluderen dat al die schitterende *insignia* puur comedie waren'.⁵⁹)

Naar aanleiding van wat Erasmus als de taak van de kerk beschouwde, gaf hij ook zijn zienswijze op de leider: 'Ik wil de Paus in triomf zien rijden, maar niet in een bloeddorstige triomf als een slechte Marius of een gewetenloze Julius, (...) maar waarlijk schitterend en apostolisch, zoals Paulus - zelf een strijder en een veel beter generaal dan Alexander de Grote - zo bloemrijk heeft beschreven', waarna Erasmus 2 Cor. 11:23-29 en 2 Cor. 6:4-10 citeert en daaraan toevoegt: 'Zie je de oorlogstrofeeën, de overwinning, de apostolische triomf? Dat is de fameuze glorie waarbij Paulus soms als iets heiligs zweert': de glorie van het accepteren van de grootst mogelijke nederigheid.⁶⁰)

'Christus ontkende openlijk dat zijn koninkrijk van deze wereld zou zijn, en toch meent gij dat het passend is dat de opvolger van Christus niet alleen aardse zeggenschap aanvaardt, maar zelfs, zoals men zegt, de onderste steen boven haalt om die aardse macht te verwerven. (...) Waarom proberen Christus met Mammon en Belial met de geest van Christus te verenigen? Wat heeft de mijter te maken met de helm, heilige kleren met een wapenrusting, zegeningen met bommenwerptuigen, de zorgzame herder met gewapende rovers - wat heeft het priesterschap met